

CSÁKI JUDIT

Megannyi átkozott

Páskándi-ősbemutató Kőszegen

A Kőszegi Várszínház immár hagyományosan ősbemutatóval jelentkezik minden nyáron. Páskándi Gézából ugyan két esztendő szünetet tartottak, de idén ismét ő a szerző; *Átkozottak* című történelmi játékát mutatták be.

Páskándi Géza pedig - szintén hagyományosan - a magyar történelem viszonylag ismertnek tudott szakaszát veszi műve tárgyául, hogy eleddig nem vagy kevésbé ismert motívumokat mutasson meg benne. Szabadságot kér a szerzői képzeletnek - ez jár is neki -, s így felmenti-felmenteti magát a történelmi hűség követelménye alól, miközben egy másik, csöppet sem engedékenyebb vagy nagyvonalúbb hűség béklyó-ját fogadja el.

Nem érdemes és nem is ildomos tehát számon kérni néhány esztendőt ide vagy oda az *Átkozottak* cselekményében; vagy néhány jellemvonást a szereplők karakterében. Helyette azt érdemes csupán megvizsgálni, vajon sikerül-e megmutatni: miképpen s miért átkozottak az átkozottak, ha azok egyáltalán?

Idő: a Báthoryak kora, a tizenhetedik század eleje. Hely: Erdély. Az alapvető történelmi összefüggéseket könnyű hozzággondolni, ha másképpen nem, hát a történelemtudományok kliséi alapján: a három részre szakadt ország belső és külső viaskodását, mindebben a független Erdély szerepét, melynek függetlensége sajátos szemszögből mutatja magát a váltságban és Páskándi drámájában is.

Könnyebb megfejtetni, miről szól az *Átkozottak*, mint felfejteni a mű szövevényes cselekményét. Nem a történet többszálúsága okoz gondot, hanem a „szálak” dramaturgiai egyenetlensége. Még a többszálúság is virtuális, hiszen egyszerre mindig egyetlen fordulat áll a középpontban, egyetlen főhőssel, egyetlen nézőpontból. Aztán más kerül elő, más helyzetben, más szemszögből. A minidramák egymásutánjában föl lehet ugyan fedezni némi refrénszerűséget, egy-egy szereplőt, aki többé-kevésbé végigvonul a mű történetén, de mégis csak megannyi indítás, bonyolítás és lezárás szabja meg a dráma szerkezetét.

Több, egyenként is súlyosnak mutató dráma került egymás mellé az

Átkozottakban - s e tény az előadás még inkább hangsúlyozza. A váltások többnyire durvák és didaktikusak; az átkötésre „használt” boszorkányok idegeinek maradnak a mű legtöbb fordulatától, legfeljebb a Báthory Erzsébet- és részben a Báthory Anna-vonal indokolja - legalább hangulatilag - szerepeltetésüket.

Részben arról szól az *Átkozottak* - pontosabban a dráma cselekménye -, hogy milyen paradox Erdély függetlensége, miközben a fejedelmi család tagjai egészen mással vannak elfoglalva. Arról is szól, hogy a kezdetben a Báthory Gábort támogató-pártfogó Bethlen Gábor hogyan veszi el türelmét - mint erdélyifejedelem-esélyes és mint férj egyaránt -, és miért ül Báthory Gábor kissé leértékelődött helyére. Az uralkodó-csere mögött húzódo történelmi sors-és szükségszerűség „ránézésre” is igazi drámai középpont.

Lehetne a dráma egyetlen főhőse Báthory Erzsébet is, akiről legendák százai szólnak, melyeknek mindegyikét - bármelyikét - cáfolni vagy támogatni önmagában is drámányi anyag. Páskándi Géza a Báthory Erzsébetről szóló dráma-törredékben - az *Átkozottak* egyik szakaszában - nemcsak elfogadja, hanem jelentősen fel is erősíti a szüzeket kéjgyilkoló, vérükben fürdőző asszony erkölcsi gátlástalanságát. Erőtlenül, mint-egy mellékesen szembeszegezi mindezzel a nő egyéb szempontból sem mindennapi formátumát, de az ebben rejlő drámai lehetőséget elsodorja a többi Báthory.

Lehetne drámai hős Báthory Gábor is. A felvilágosultnak s a maga korában feltétlenül modernnek tűnő eszméket hirdető fejedelem erkölcsi-etikai normáit tekintve kétségtelenül alulmarad Bethlennel szemben: a vérfertőző, testvérszerelemben élő férfi a földi gyönyörök megszállottja, s a puritán Bethlen feleségének, Károlyi Zsuzsannának is elcsábítója. Vétsége tragikus - de Páskándi művében tragédiája nem, csak szerencsétlen sorsa bomlik ki.

Ha nem is tragikus, de bonyolult, ellentmondásos figura Bethlen Gábor felesége, a betegnek mondott, aszketikus, élettelen, száraz asszony, Károlyi Zsuzsanna. Mintha megtestesítené férje szikár és vértelen életelvéit, miközben nem tudni, nem ő-e az igazi puritán, s mellestleg úr a férje felett. Miként nem

Szélyes Imre (Bethlen Gábor) és Sörös Sándor (Báthory Gábor) az *Átkozottak* községi előadásában

tudni azt sem, elcsábításában valóban áldozat csupán vagy egészen más.

Báthory Anna is fontos szereplő; boszorkányperét nem éli ugyan meg Páskándi drámájában, de a csecsemő-gyilkosságra s a Báthory Erzsébetéhez hasonló „asszonybűnökre” már történik némi utalás. Báthory Anna Bethlen Gáborba szerelmes reménytelenül, és testvérét, Báthory Gábort csábítja-ja ágyába. Páskándi érezhetően meg-bocsátó szinte gyereklány hősével kapcsolatban, s környezete áldozatának mutatja be. Heves, elemi erejű érzelmi ki-törései, őszinte, végletes megnyilvánulásai, kétségbeesett tévelygése-bolyongása a többi, nálánál jóval dörzsöltebb Báthory között valójában tompítják Báthory Anna eredendő gátlástalanságának markáns megmutatkozását.

A drámában a számos főszereplő mellett néhány kevésbé fő szereplő is közlekedik: Péchi Simon, Zita Gergő erdélyi főúr és tűzről pattant felesége, Konstancia. Akár a főhős is lehetne Szilveszter, Anna féltestvére. És hát jönnek -mennek, varázsolnak, bájolnak és rikácsolnak a boszorkányok, többnyire meghatározott ritmusban tűnve elő, és dramaturgiailag mégse eléggé hitelesen.

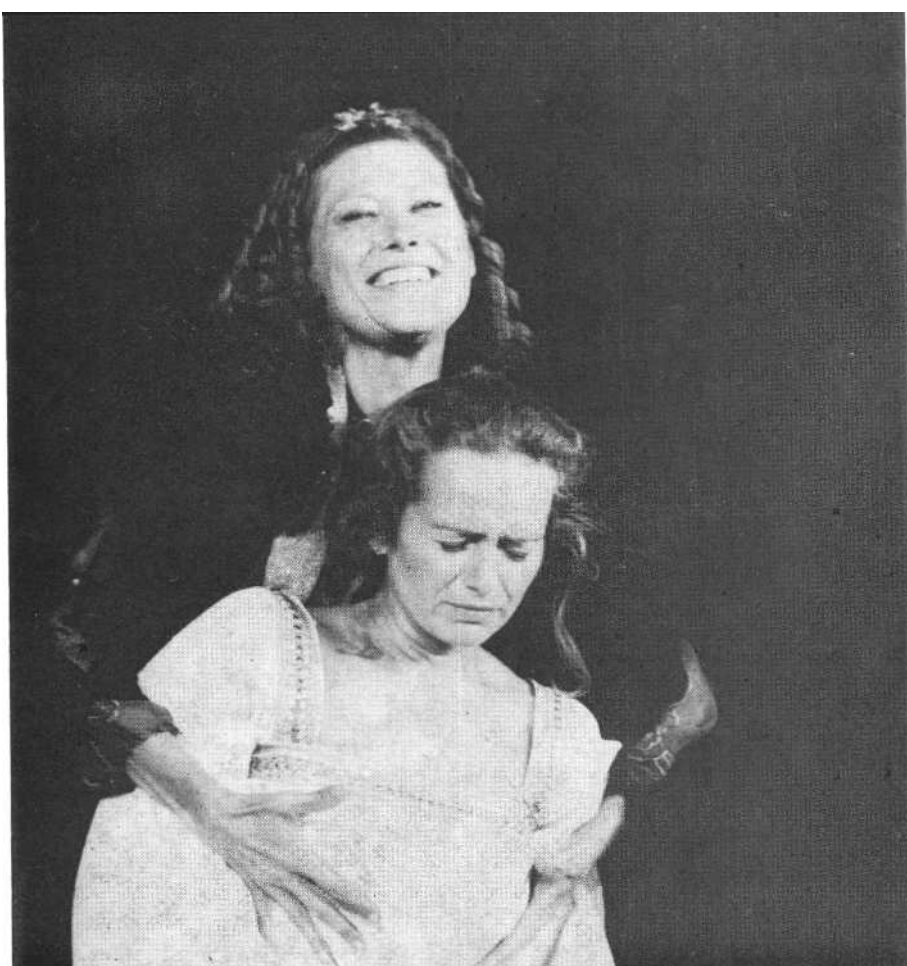
Romhányi Lászlónak irgalmatlanul nehéz dolga lehetett volna, ha meg-próbál rendet és némi természetes hierarchiát teremteni a jó néhány drámát magában rejtő Páskándi-műben. Romhányi megkönnyítette ugyan saját dolgát - más kérdés, hogy ezzel se a drámának, se az előadásnak nem használt. Szépen sorban végigveszi az egymást követő kis történetkéket, s mint valami folytatásos, de külön epizódokból lazán összeszerkesztett tévé-sorozatot, úgy mutatja be Báthoryakat föl-vonultató képekönny

vet. Igyekszik ritmust szabni a történetnek, és látványt keríteni az események köré. Ez utóbbiban nem volt igazán segítségére Kocsik Géza díszlete, amely igyekszik ugyan befészkelni magát a községi vár nagyon hangulatos miliójébe, de belefullad a technikai követelmények teljesítésébe. A színészek közlekedését elrejteni hivatott függönyök, az árválkodó ajtó, amely *mellett* folytonos jövés-menés zajlik, s a néhány behemót, de a nyitott és hatalmas térben még nagyságával sem érvényesülő díszlet-elem képtelen valamelyes stílust szabni a látványnak. E tekintetben sikerültebbek Zimmer Judit jelmezei, talán csak a boszorkányok ruhái rikítanak kissé meszeszerűen.

A játékot csak tizennyolc éven felülieknek ajánlják az előadók - nyilván csak részben a néhány jelmeztelen hölgy, inkább a történet gyerekfűlnek nem való fordulatai miatt. Az előbbivel a rendező, az utóbbival a szerző bánt csínján: a meztelen hölgyek nem tengenek túl (főként egy nyári színházi estén), a főbűnök pedig szinte mesésen soroltatnak elő vagy mutattnak meg diszkrétén.

Ha töredékesen is, néhány jó alakításra lehetőséget ad Páskándi drámája. Igaz, szinte megoldhatatlan színészi feladat elé állított jó néhány művészt: a hol előtérbe dobott, hol jelentéktelenített, de azért jelen levő figurák megelevenítésénél nehéz feladatot, lendületes játékot produkálni. Feltehetően ez a fő oka annak, hogy a színészek legtöbbjének néhány felvillanás és több mellékes, alig észrevehető jelenet jutott.

Báthory Erzsébet -- ő talán az egyetlen, akinek „átkozottsága” kézenfekvő, s ezért megmaratásával a színésznek nem kell sokat bajlódnia -- az író szerint

Káldi Nóra (Báthory Erzsébet) és Peremartoni Krisztina (Báthory Anna) az Átkozottakban (MTI-fotó Ilovszky Béla felvételei)

némileg elvetemültebb, mint Káldi Nóra játéka alapján. A színész nő nyilván a színpadi hitelesség reményében igyekszik árnyalt eszközökkel megrajzolni a figurát, mindenestre sikerül kimenekítenie Báthory Erzsébetet az unalmas skatulyából. Káldi Nóra gondosan ügyel arra is, hogy a többiekkel folyó s az ő szempontjából kevésbé fontos jelenetekben is beszédes és tartalmas jelzésekkel, apró gesztusokkal igyekezzen a figurán belül maradni, sőt a lehetőségekhez képest pontosabb, részletesebb jellemrajzot adni. A közismert és eltúlzott vérfürdő-jelenetekben színészi dolga nem sok akad; pusztán jelenlétével kell igazolnia - nem is egy mítosz vagy legenda igazságát, csak pusztán létét. Ehhez pedig --akár ruhástul fürdik, akár levetkőzik - a megjelenés is elég.

Sörös Sándor és Szélyes Imre külső adottságaikban is megfelelően jelzik a Báthory Gábor-Bethlen Gábor ellentét-párt. Romhányi László szemmel láthatóan teljesen a szöveg és a szituáció gondjaira bízta őket - vagy amazt bízta az ő gondjaikra, mindegy -, s ők pedig színészi alkatuknak megfelelő mértékben és sikerrel birkóznak a szintén nem mindennapi feladatokkal. Sörös Sándor vonzóvá és hitelessé játssza Báthory Gábor hangzatos eszméit, és kissé tanácstalan húga érzelmi viharainak fogadását illetően. Úgy tűnt Sörösnek könnyedén és jól megy majd az életöröm

megszállottjának „lejelzése”, és nyilván a kellő írói motiváció híján nem elég meggyőző. Tény, hogy a haloványan csillogó esélyt arra, hogy középponttá szervezze Báthory Gábor figuráját - kiengedi a kezéből. Jobb a játéka akkor, amikor trónja és ő maga is veszélybe kerül. Az erkölcsileg körülhatárolt, ezért érzelmileg is pontosan közvetíthető helyzet megint csak elegendő támpontot nyújt alakításához.

Szélyes Imrének mindössze egyenes tartású, kemény tekintetű, kimért mozgású Bethlent kellene játszania ahhoz, hogy a „papírfomának” megfeleljen. Mindez nem is jelent gondot a színész-nek, annál inkább a felesége elcsábítása-kor bekövetkező váltás, amikor az aszketikus, túlságosan is higgadt férfi elemi indulatot próbál kicsiholni magából. Szélyes Imre természetesen könnyedén tudja mindazokat az eszközöket, amelyekkel egyik vagy másik viselkedés eljátszható; legfeljebb ugyanazon alakban, kevés megmutatkozási lehetőséggel nehéz jól összeválogatni őket. Kis-számú jelenete biztos színészi megoldások sorozata.

Szerencsi Éva jól játssza Károlyi Zsuzsanna szinte betegesen kegyetlen hidegségét - és nem játssza jól, illetve egyáltalán nem játssza el Károlyi Zsuzsanna betegességét, nyíltszíni „haldoklásait”. Pedig a mű egyik fontos motívuma, hogy annak a Bethlen Gábornak

a felesége, akibe Anna szerelmes, halni készül, s személyében az a figura is távozik a színről, aki a Báthoryak fel-tételezése szerint megannyi rossz kút-fője. Szerencsi rideg és visszafogott ugyan, de mindössze ennyi.

Epizód voltában is izgalmasabb, érdekesebb és színesebb szerep a Konstanciáé; ő Zita Gergő főúr felesége, és Borbáth Ottília játssza. Olyan asszonyt formál lendületesen, akinek a helyén van az esze, s jobban kiismeri magát a főúri kavargásban, mint a résztvevők, ezért aztán mindig lépéselőnyben van. Borbáth Ottília játéka mintha felgyorsítaná a történetet is; ha megjelenik, pereg-nek az események.

Báthory Anna végletes kirobbanásait megfelelő indulati töltéssel közvetíti Peremartoni Krisztina. Kár, hogy nincsenek színei az átmenetekre; s hiába meggyőzően robbanékony és szenvedés-re képes, ha se csöndjei, se gondolatai nem tűnnek föl a színpadon. Peremartoni főként külsőleg tűnik hiteles Báthory Annának, színészi árnyalatlansága és végletessége furcsamód nem segít a figura hasonló tulajdonságait elhitetni.

A boszorkányok szerepében derekas rohángalást és sivítózást visznek véghez a színésznők, akiknek nemegyszer gyors öltözésekkel kell visszatérniük a színpadra. Nem Muszte Annán, nem Nagy Rékán és nem is Hartmann Terézen múlik, hogy ezeket a boszorkányokat nem is szeretjük, nem is félünk tőlük.

Kis szerepekben fel-feltűnnek a kő-szegi nyári színészcsapat megszokott tagjai, és különösebb reveláció nélkül ki-ki képessége szerint meg is oldja fel-adatát.

Az *Átkozottak* előadása a dráma pontos kottája szerint készült. S bár mind-össze formállogikailag igaz a következtetés, tehát csak részben az, mégis úgy tűnik: kevesebb átkozott sokkal átkozottabb lehetett volna Kőszegen.

Páskándi Géza: Átkozottak (Kőszegi Várszínház)

Díszlet: Kocsik Géza. Jelmez: Zimmer Judit. Zenei összeállító: Szendrői Sándor. Asszisztens: Virágh Kiss Ferenc. Rendezte: Romhányi László.

Szereplők: Peremartoni Krisztina, Káldi Nóra, Sörös Sándor, Szélyes Imre, Szerencsi Éva, Geréb Attila, Nagy Attila, Borbáth Ottília, Turgonyi Pál, Vitai András, Kránitz Lajos, Benczédi Sándor, Muszte Anna, Nagy Réka, Hartmann Teréz, Blazovics Anna, Ragó Iván, Tamás Simon, Budai István.